

הערה 437

פב. תקשי לך, למה אין אומרים בליל י"ח פסח "שעשה ניסים" וגו' ⁴³⁷, כמו שאומרים בתנוכה ובפורים ⁴³⁸.

תירץ, משום דאילו חנוכה ופורים הוקבעו על שם הנס ⁴³⁹, על כן מברכים "שעשה ניסים", אבל המועדות הנזכרים בתורה, שגזירת המלך הם ⁴⁴⁰, אע"פ שגם נעשו במועדות ניסים ⁴⁴¹, אפילו הכי אין מברכים "שעשה ניסים", לפי שגזירת המלך הם ⁴⁴².

הערה 441

פג. תקשי לך, [למה] כשתעכב שעת מנחה ⁴ אתה חייב להתפלל ערבית שני פעמים ⁴⁴³.

תירץ, לפי ש"שמע ישראל" (דברים ו ז), ראשי תיבות: שעה מנחה עברה, וסופי תיבות ⁴⁴⁴: ערבית מברך שתים. לפיכך, מתי שתעכב מנחה ולא התפללת בזמנה, אתה חייב להתפלל ערבית שתים ⁴⁴⁵.

הערה 444

שעשה לנו את כל הנסים האלו, ושם צריך להזכיר שיעבוד ועבדות ונס וגאולה, אינו צריך להזכיר כאן. ואם מזכיר שתי פעמים, מוציא שם שמים לבטלה. ובחנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה, ששם אין קדוש, ולא הגדה, ולא סדר נסים כפסח. וכך מנהג בשתי ישיבות, שאין אומרים. וכך במקורות רבים [אלא שיש מהם שאמרו ש'לפיכך אנחנו חייבים... למי שעשה לנו' הוא במקום 'שעשה נסים', ויש שכתבו שברכת 'אשר גאלנו' היא תחת 'שעשה נסים', חילוק שאין לעניינינו נפקא מינה], ראה: ספר האורה, ח"א, ר"ס צ; איסור והיתור לרש"י, ר"ס לו; מחזור ויטרי (גולדשמידט), ב, הלכות ליל פסח, סי' ה, עמ' תיד; ספר העיטור, הלכות מצה ומרור, דף קלד ע"א; ספר המנהגות, עמ' 39; ספר המנהג, הלכות פסח, ס"ע תעב; מנהגי ר"א חילדיק, עמ' 189; ספר רוקח, סי' רפג, ס"ע קנב; אור זרוע, ח"ב, הלכות פסחים, סי' רנו, דף גט ע"ד; ספר ראב"ן, פסחים, ד"ה 'מזגו לו כוס'; ספר ראב"ה, מסכת פסחים, ר"ס תקכה; שבלי הלקט, ר"ס ריח; ספר כלבו, סי' נ (מהדורת ר"ד אברהם, כרך שלישי, עמ' קנז); טור, אורח, ר"ס תעג; אבודרהם, סדר ההגדה ופירושה, עמ' ריח; מאמר חמץ לרשב"ץ, ריש אות קטז; ספר המנהגים (טירנא), מנהג ליל הסדר, ר"ע מז. טעם זה הוזכר גם במהרי"ל (מנהגים), שם, ותמה עליו, יעויין שם. ⁴⁴³ ברכות כו סע"א. וכך ברמב"ם, הלכות תפילה, פ"ג ה"ט; שו"ע, אורח, סי' קח, סעיף א.

⁴⁴⁴ צ"ל: ראשי תיבות למפרע [וכך בכ"ד! עי' הערה כא]. ואולי זו אכן כוונתו במונח 'סופי תיבות'? השווה להלן, אות קלט, ליד הערה 745 ובה.

אורח, סי' תפז, סוף סעיף א, בשם 'כמדומה לי ששמעתי'. אמנם חילוק גדול ביניהם, שמנהג מרשלייאה דן מדוע ביו"ט שחל בשבת אין מזכירים את השבת בייעלה ויבוא, ואינו חוקר מדוע אין אומרים 'יעלה ויבוא' בשבת רגילה, כדיון חיבורינו. ⁴³⁷ כך הסכימו כל הגאונים הראשונים והפוסקים, עי' להלן, הערה ⁴⁴².

⁴³⁸ עי' שבת כג ע"א; מגילה כא ע"ב; מסכת סופרים, פ"כ ה"א, ועוד.

⁴³⁹ עי' אסתר ח א ואילך (נס פורים); שבת כא ע"ב (נס חנוכה).

⁴⁴⁰ עי' ברכות לג ע"ב: "מפני שעושה מידותיו [=מצוותיו, רש"י] של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות". ועי' רש"י, שם.

⁴⁴¹ פסח - יציאת מצרים; סוכות - כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' (ויקרא כג מג); שבועות - מתן תורה.

⁴⁴² הרבה ראשונים דנו מדוע אין מברכים 'שעשה נסים' בליל פסח (עי' בהמשך ההערה), וכטעם רבינו ל"מ במפורש, אך נראה שזו כוונת מהרי"ל (מנהגים), סדר ההגדה, אות יח, עמ' ק: "והא דלא מברכין 'שעשה נסים' איציאת מצרים, אמר מהרי"ל סג"ל, משום דמצוה הכתובה בתורה היא, ואין מברכין 'שעשה נסים' אלא אמצוה דרבנן, כגון: חנוכה ופורים, דתיקנו הברכה משום הנס, [אבל] מצות ופסח דאורייתא, גם אם לא הנס".

טעם אחר נזכר בסדר רע"ג, עמ' קיא: "ואין צריך לומר 'שעשה נסים', שכך אמר ראש ישיבה: המקדש בפסח, אין צריך לומר על הכוס 'שעשה נסים' לאבותינו. מאי טעמא? - הואיל וצריך לומר 'למי